

Raus skoldaghem

1915, 1982

Berzeliusgatan 10

Arkitekt: Gustaf W. Widmark

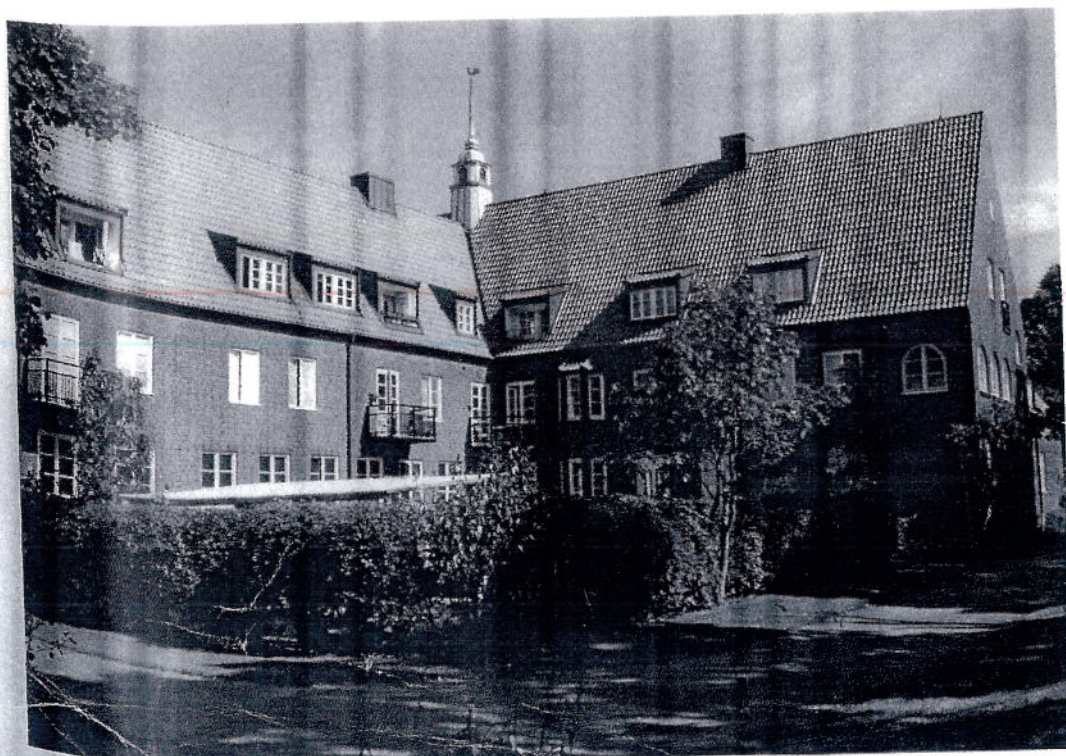
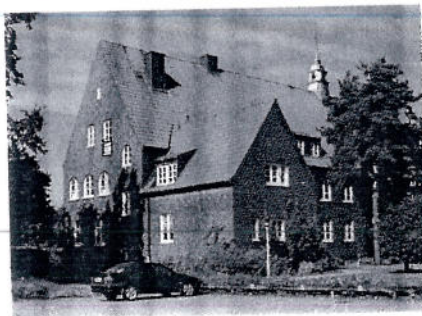
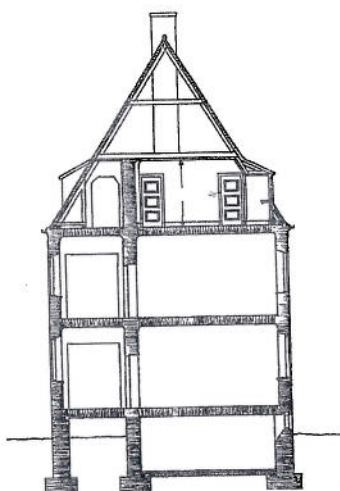
Byggherre: Vanförestaltens styrelse

Karta 2 - J 4 79 ●

Skoldaghemmet uppfördes som, vad som med den tidens terminologi betecknades, "Vanförestaltens skolhem".

Såsom den tidens offentliga byggnader oftast var, så är även detta tegelhus en gedigen skapelse. Arkitekturen präglas av övergången från jugend till 20-tals klassicism. Fasaderna är av mörkt, nästan svartviolett Helsingborgstegel och det tunga tegeltaket, med minimalt taksprång, har låga, plåtklädda kupor. Fönstren är höga och spröjsade, fönstersnickerierna vita. Medan väggarna är nästan asketiskt rena utan några dekorationer, så har portarna markerats väl och hela byggnaden pryds av en central spira.

I början på 1980-talet byggdes skoldaghemmet om till flerbostadshus. De synliga förändringarna var obetydliga och byggnaden är fortfarande ett praktfullt exempel på det tidiga 1900-talets offentliga byggande.

Evert och Stig Olsson
framför skolhemmet,
där de tillbringade stor
del av sin uppväxt.

Skolans elever samlade för fotografering i slutet av 40-talet.

Medlemmarna i HSB-bostadsrättsföreningen Grynet fick en imponerande byggnad i det gamla skolhemmet, som stod klart 1918.

Hem med historia

På skolhemmet i Helsingborg hörde tvångsmatning och aga till uppfostningsmetoderna. Idag ägs huset av en välmående bostadsrättsförening. Medlemmarna ville veta mer om husets historia och bjöd in de före detta eleverna till en fest.

TEXT: INGAR LINDHOLM
FOTO: BERTIL HAGBERG

När HSB-föreningen Grynet köpte det gamla skolhemmet i Helsingborg fick de inte bara en högrest tegelbyggnad med spröjsade fönster från 1918. De fick också ett hus med en märklig historia, en del av sanningen om det svenska folkhemmets baksida.

Huset byggdes som ett skolinternat för fysiskt handikappade barn, ett annex till Vanförestalten i Helsingborg. Vanförestalten sysslade med rehabilitering och sjukvård, medan skolhemmet gav barnen möjlighet att gå folkskolan. De flesta eleverna var mellan 7 och 15 år, men både yngre och äldre barn bodde i hemmets sovsalar.

Tanken med skolhemmet var god, stiftelsen som till en början drev hemmet ville ge även rörelsehindrade barn möjlighet till utbildning. Men i själva verket var livet på skolhemmet en lång plåga för en del av de barn som tillbringade sin uppväxttid där.

– Vi kände till skandalen, och jag tror ingen som flyttar in har tagit illa vid sig. Det har gått så lång tid sedan dess, säger Mikael Stridh, vice ordförande.

Pool i källaren

Ingen av de sjuutton lägenheterna är den andra lik. Mikael Stridh bor i det som en gång var matsalen, andra bostadsrätter ligger i gamla slöjdsalar, sovsalar eller storkök. I källaren finns en pool, som förening-

en med gemensamma ansträngningar rustat upp. På väggen sitter en enorm kran, som förr användes för att tappa i vatten.

Annars är det inte mycket av husets interiör som påminner om skolhemstiden. Stig Olsson och Evert Olsson, som båda gick på skolhemmet vid tiden kring 1950, pekar ut det gamla biblioteket, en hall och den öppna spisen. Den omfattande renoveringen har ställt till bekymmer för medlemmarna i Grynet i jakten på historien bakom de olika utrymmena.

– När vi kom var det totalrenoverat, och på den gamla ritningen finns inget som berättar vad de olika rummen använts till, säger Mikael Stridh.

De boende i Grynet valde en okonventionell lösning på problemet. I stället för att gräva i arkiv bjöd de till fest. Inbjudan gick ut till före detta elever på skolhemmet över hela landet, och i augusti samlades drygt trettio personer i det gamla biblioteket. Grynets medlemmar hade dukat och lagat mat, det tittades på bilder och husets nya invånare fick dela minnen med de som bott där tidigare.

– Vi ser mycket positivt på det här initiativet, säger Evert Olsson.

Stort intresse för byggnaden

Att de som bor i Grynet har ett stort intresse för sitt hus råder det ingen tvekan om. I fönsterkarmen i trapphuset blommar pelargonerna, och samlingsrummet pryds »

Medlemmarna i bostadsrättsföreningen Grynet tar hjälp av tidigare elever för att få rätt namn på de gamla skol-fotografierna. Från vänster Susan Lanert, Stig Olsson, före detta elev, Mikael Stridh, vice ordförande, Susanne Braun, vice sekreterare och Evert Olsson, före detta elev.

av en väggmålning föreställande glada medlemmar tillbakalutade i sommarens solstolar.

– När jag ser huset, minns jag hur stämningen var när jag bodde här. Det är en oerhörd skillnad i dag, säger Stig Olsson.

Fram till mitten av januari 1950 var allt som vanligt. På julmarknaden såldes slöjd och handarbete till förmån för de vanföra, de barn som kunde för hem över lovet, och livet gick sin gilla gång för det etablissemang som utgjorde styrelsen. Att det var en adlig major som ledde arbetet var inte så konstigt; skolhemmet var från början en välgörenhetsinstitution, med tidstypiska ideal. Till exempel var det föreståndarinnans uppgift att:

”— med moderlig omsorg och kärlek omhändertaga barnen och göra samlivet på Skolhemmet ljust och glatt, så att barnen få känslan av att vara i ett verkligt hem —”

(ur "Instruktion för Skolhemsföreståndarinnan (SKF) vid Vanförestalten i Hälsingborg", troligen 1950-52).

Styrde med järnhand

Föreståndarinna var Emelie Secher, en kvinna med uråldriga uppfostringsmetoder. I den slutna värld som hemmet utgjorde kunde hon verka ostört.

Visst kom en och annan journalist eller besökare, men då var godsakerna framdukade och fröken Secher spelade piano med någon gunstling i knät. Hennes förmåga att dupera omvärlden var stor, barn som klagade hemma blev inte trodda, vuxna som kom på besök såg en idyll.

Men en vårvintermorgon 1950 öppnades en liten, kyrkportslik sidodörr på skolhemmets norra fasad. Ut klev fröken Secher, som av eleverna kallades Mor Millan. Ända sedan starten 1918 hade hon styrt skolhemmet med järnhand. Nu lämnar hon arbetsplatsen bakvägen, efter skrivelser i pressen och inspektion av Medicinalstyrelsen.

– Mina illusioner försvann redan för-

sta kvällen. Det gällde att ligga snyggt när tanten kom för att säga godnatt. Och då sa hon att hon hade hört att jag varit busig, och att sådant inte tolererades här, berättar Evert Olsson, som var elev på skolhemmet i slutet av 40-talet.

Övervakade sovsalar

Disciplinen var hård. Till och med sovsalarna övervakades genom en lucka, dygnets alla timmar skulle barnen hållas under uppsikt. Den enda fristaden fanns i den lilla skog som omgav anstalten, där kunde eleverna ta sig utom synhåll.

Men den 22 januari 1950 sprack den drygt trettioåriga bubblan. Aftonbladet släppte nyheten, överst på första sidan.

"Vidriga förhållanden råder sedan 20 år tillbaka vid Vanförestaltens skolhem i Hälsingborg. De stackars vanföra eleverna agas och tvångsmatas och den som har huvudansvaret för missförhållandena är föreståndarinnan fröken E. Secher."

Det var en före detta elev som vänt sig till pressen. Aftonbladet hade kunnat sätta stopp för vanvården redan åtta år tidigare, men lät sig nöjas med ett skriftligt intyg från Emelie Secher, där hon lovade bot och bättring. I artikeln konstaterar tidningen att inget förändrats trots löfte-

na, och ställer sitt material till förfogande i samma andetag som skribenten kräver en inspektion av skolhemmet.

Därmed var skandalen ett faktum. De rörelsehindrade barnen hade agats och tvångsmatats, till och med med sina egna spyor, berättade Aftonbladet.

– Avslöjandet var oerhört dramatiskt, mer dramatiskt än själva händelserna på skolan. Jag var tolv år, en känslig ålder, och tog till mig, började förstå och reagera mot falskheten. Ena dagen sjöng hon psalmer med oss, andra dagen slog hon någon som var fullständigt värnlös, säger Stig Olsson.

Samtidigt som pressen belägrade skolhemmet "gick låset sönder" på den enda ytterdörr barnen fick använda. Eleverna hängde ut genom fönstren och pratade med journalisterna. Och en vårvintermorgon lämnade Emelie Secher skolhemmet för gott.

– Jag minns hur de bar ut lådor med saker som barnen gjort i slöjden, hon fick ju något sådant varje jul och födelsedag, berättar han.

Inget föräldrastöd

Alla barn vantrivdes inte på skolhemmet. En del accepterade verkligheten som den var och anpassade sig efter det, medan de som föll utanför ramen, de udda och svaga, levde i ett helvete. De var helt i föreståndarinnans våld och inte ens deras egna föräldrar kunde stödja dem, bland annat på grund av avståndet mellan skolan och hemmet.

– Föräldrarna ville inte tro att det var så här. De grep varje halmstrå, eftersom de var tvungna att lämna ifrån sig barnen. Och barnen slutade prata, när de märkte att föräldrarna blev oroliga och att de inte blev trodda, säger Stig Olsson.

Han berättade under ett lov för sina föräldrar om tvångsmatningen. När han sedan följdes tillbaka till Vanförestalten av sin far, förhörde sig pappan med Mor Millan om det hela.

Utdrag ur Medicinalstyrelsens rapport

"I sin fostrargärning har emellertid fröken även begagnat metoder, som numera äro föråldrade och delvis måste anses vara helt förkastliga. Av utredningen framgår sålunda, att hon i åtskilliga fall under längre eller kortare tid företagit tvångsmatning av elever, oaktat att de icke tålt maten utan kräks upp densamma, ävensom utdelat aga eller annan bestraffning i samband därmed. Detta har i mindre omfattning skett även sedan styrelsen meddelat förbud däremot och tilldelat henne varning för motsvarande förfarande vid tidigare tillfällen. Vidare synes fröken i alltför stor omfattning ha utdelat eller låtit utdela aga och annan bestraffning för begångna förseelser; bestraffningen förefaller därjämte ej sällan ha varit hård i förhållande till förseelsens art.

Granskning av elevernas brev till deras egna hem, såsom i några fall ägt rum, bör ej heller vara tillåtet."

Emelie Secher skyddas av personsekretessen, som gäller i 70 år. Därför är hennes namn överstruket i den kopia av rapporten som Vår bostad fått ta del av. ■

Det gamla biblioteket med väggfasta möbler från byggåret är nu trapphus.

”...med moderlig omsorg och kärlek omhändertaga

barnen och göra

samlivet på

Skolhemmet ljusst

och glatt, så att

barnen få känslan

av att vara i ett

verkligt hem... ”

”Nej men herr Olsson, ni vet, vi får höra så mycket här...”

Det rörde sig om sadism, psykisk så väl som fysisk. Kallbad och aga, utpekande och karantän.

Efter inspektionen och Mor Millans flytt förändrades tillvaron totalt för barnen. Förutom att de fysiska förhållandena blev bättre, blev de tagna på allvar av skolhemmets ledning.

Gåva från eleverna

I det som var anstaltens fruktträdgård står nu en nyplanterad blodbok. Trädet är en gåva från de före detta eleverna, som uppskattar de boendes initiativ.

– Vi har förvånat oss över att det finns

sådana här människor. De ser inte det här som kuriosa, utan har ett mänskligt intresse, säger Stig Olsson.

– Vi har fått många tackkort efter festen, berättar Susanne Braun, vice sekreterare.

Hos Susan Larnert, som startade historieprojektet, finns nu en rejäl mapp med gamla foton, tidningsartiklar och annat material. Det ska samlas på informationstavlur i trappuppgångar, källare och utanför huset.

– Det vore synd att inte ta tillvara husets historia, när det finns en sådan, säger Mikael Stridh, vice ordförande, som hoppas att fler av de tidigare eleverna ska höra av sig. ■

Vardagsrummet med den pampiga öppna spisen var tidigare skolhemmets allrum. När det kom besök visades en idyll upp.